

Tage Lindbom och vä

| av Carl Johan Ljungberg

I ett demokratiskt samhälle råder åsiktsfrihet.
Men alltför ofta stannar rätten på papperet.

OLIKA KRAFTER – i medier, intressegrupper, eller bara utbredda attityder – dämmer upp den fria opinionsström som flyter genom demokratin. Åsikter styrs, de för tillfället rätta upphöjs medan de obehagliga ofta kvävs i sin linda. Missnöjesgrupper släpps fram, om de tillhör rätt social eller ideologisk kategori. Beroende på stämningen kan stenkastande ungdomar eller revolterande fångar ges varm sympati, medan gammalberaler som försvarar bildningsskolor, låga skatter och författningsdomstolar betraktas som om de vore beredda att ge folkstyret dödsstöten.

Det talas om ”politisk korrekthet”. Men den är en sida av en långt mer komplicerad företeelse. Åsiktshämningens rötter borrar sig djupt i den motsägelsefulla mylla som den plebiscitära demokratin är. Tocqueville beskrev hur folkstyrets majoritet drar en ”kritcirkel kring tanken” och hur rädsla och självzensur i växlande mån närvarar. Alla vet, menade han, att de utanförstående (liksom i Dantes helvete) tvingas leva i mörker och glömska.

MEDAN LÄROBOKEN UTGÅR ifrån att individer får komma till tals, lär vi oss ofta att hålla tand för tunga. Hur skulle annars 90-talets politisering av universitetet ha kunnat ske utan protester, mentalsjukhusen så snabbt ha kunnat avskaffas, försvaret så ljudlöst skurits ned?

Tage Lindbom var en av dem som skarpast skärskådat yttrandefrihetens villkor i vårt land. Från en stark position i svensk arbetarrörelse fick han uppleva hur tystnaden slöt sig kring honom, när han ifrågasatte rörelsens snäva människosyn och ökade maktanspråk, och därtill förklarade sig som troende. Hans bok Omprövning från 1983 är inte bara en personlig bikt av stort värde – den belyser även skarpsynt (och tidigt) hemligheten i socialdemokratin

Färds människan

inledande framgångar – liksom vad som därpå raserade dess moraliska trovärdighet.

ATT SKOLAN, TILL EXEMPEL, liksom all utbildning före A-enhetsskolan, hade höga ambitioner visste Lindbom som själv gått i det gamla gymnasiet. Dåtidens student hade inte bara lärt in en serie fakta. Han eller hon hade också fått del av en lång tradition av mänsklig reflektion och självbemästrande som får värde i livet. Hela det rika och tunga kulturarvet med dess ansvar pålades i skolor och vid universitet de unga människorna, om ibland än med en något naiv tro på vad det kunde åstadkomma. I folkhemmet har däremot kunskaper lärts ut under illusionen att de är rent praktiska, och att vi alla är lika mottagliga för dem. Endast en dålig miljö kan hindra barn och studenter att lyckas har det hetat.

Tage Lindbom och andra trodde på kulturen som det stora projektet i efterkrigsårens ”skördetid”. Nu skulle inte bara sociala reformer ske, människan skulle bli en solidarisk medborgare och skapande kulturvarelse. Skolan blev medlet till detta. ”Vi hade nu, trodde vi, möjligheten att frigöra de krafter, varmed en ny, rik, harmonisk, lycklig människa skulle kunna träda fram.”

Tage Lindbom blev med tiden kritisk. Han insåg att utbildning tidigare vilat på den aristokratiska principen, enligt vilken det personliga ansvaret bör styra. Den gamla skolan skapade en nobilitas naturalis öppen för alla som vill möta dess krav. Med sin psykologiska lyhördhet anade Lindbom samtidigt vilken agg och avsky sådana tankar väcker. De är ju oförenliga med jämlikheten! Krypkyttet mot lärdom och bildning i dag, likaså de käppar som nu sticks i friskolornas hjul, bär syn för sägen.

SOM KULTURPOLITISKT AKTIV kunde han också märka hur materialismen intog arbetarrörelsens folk. ”Skulle vi vara materialister, vi som har kämpat oss ur fattigdom och nöd?” brukar det ju heta. Men materialismen ligger inte i att kräva skäliga villkor, däremot att fnysa åt kulturens värde så snart man fått det bättre. Faktum är att den tidiga socialdemokratin hade visat ett ganska livligt kulturintresse, ibland ren idealism, medan detta intresse påtagligt minskade då de materiella villkoren höjdes. Det är ingen slump att också friheten att seriöst framföra personliga, avvikande åsikter inom rörelsen under samma tid har krympt.

De medelklassgrupper i Sverige som på senare år gjort friheten till sitt tema har skäl att begrunda den

socialdemokratiska kulturpolitikens öde. Den nya liberalismen kan visa sig lika ihålig, dess segrar lika flyktiga, om den självgott bortser från vad satsning på personlig utveckling med kultur- och karaktärsfostran kan betyda. Inser den kulturens värde, kan dess framgångar däremot befästas.

FÖR TAGE LINDBOMS GENERATION spelade det gamla patriarkatet ännu en roll. Förändringar antogs ske genom karismatiska personer eller via små eliter, som när makarna Myrdal utformade en ny familjepolitik. I dag bör frihetsidén däremot förverkligas av företag och samverkande grupper i civilsamhället, via stiftelser, donationer etcetera från framsynta entreprenörer. Säkert skulle en förening av det bästa i det borgerliga arvet, dess filantropi i form av kultur- och utbildningsinitiativ, tagna i insikten om dessas vitala betydelse, på flera sätt ha tilltalat Tage Lindbom.

Fil dr Carl Johan Ljungberg (cjl@brevet.nu) är statsvetare och författare.

Sjukförsäkringen behöver friskförklaras!

Ökningstakten av kostnaderna för ohälsan är skrämmande. Vi vill bekämpa mänskligt lidande och att människor ställs utanför arbetsmarknaden. Reforminstitutet har presenterat ett reformförslag för sjukförsäkringen. Läs mer om utredningen "En sjuk försäkring i behov av friskpeng" på www.reformera.nu

Reforminstitutet bygger broar mellan akademien, näringslivet och politiken. Institutet är en öppen och fristående arena för utredningsarbete och diskussion om en reformagenda som kan förändra och berika Sverige.